

**РОЛЬ ТА МІСЦЕ УКРАЇНИ В ГЕОПОЛІТИЧНИХ КОНЦЕПЦІЯХ США
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ РОБІТ З. БЖЕЗИНСЬКОГО)**

В. М. Завадський, В. А. Іваненко

АНОТАЦІЯ

Розвиток сучасного світу в цілому та окремих країн визначається процесами глобалізації. Після дезінтеграції Радянського Союзу у Східній Європі створився геополітичний вакуум, який доволі швидко був заповнений ідеями інтеграції країн до ЄС та НАТО. Перед Україною, як молодою незалежною державою постала проблема доволі складного вибору зовнішньополітичних пріоритетів. У даному дослідженні

визначено роль та місце України в зовнішньополітичних концепціях США. Авторами проаналізовані роботи З. Бжезинського, його промови, матеріали інтерв'ю.

Ключові слова: Україна, Бжезинський, США, Росія зовнішня політика, концепція, інтеграція.

Відрізок часу від моменту проголошення незалежності України та до сьогодні показав, що одним із найскладніших напрямів становлення незалежної держави стало формування зовнішньої політики. Очевидно й те, що, на превеликий жаль, зарубіжна політика України впродовж майже всього періоду незалежності залишалася заручницею складних внутрішньополітичних процесів.

Але наша держава все одно залишається важливим гравцем у сучасному світі міжнародних відносин, особливо, якщо поглянути на зростаючу роль геополітичних факторів, які на сьогодні багато в чому визначають напрям зовнішньої політики країн світу. Зважаючи на це, відомий американський політолог, соціолог і державний діяч Збігнев Казімеж Бжезинський багато уваги у своїх працях приділяє Україні. Він є дуже впливовою людиною в Америці, до якого прислухаються і сьогодні.

Професійні надбання одного з найвпливовіших політологів США доцільно врахувати у підготовці української зовнішньополітичної стратегії, яка буде відповідати умовам глобалізованого світу і національним інтересам.

Отже, актуальність представленої статті продиктована необхідністю вивчення сучасних геополітичних концепцій задля побудови національної парадигми зовнішньої політики.

Метою роботи є дослідження поглядів З. Бжезинського щодо розвитку України після проголошення незалежності. Для досягнення мети потрібно вирішити такі завдання: визначити місце і роль України в зовнішньополітичних концепціях США, можливість імплементації концепцій для України. Використано методи аналізу та синтезу.

Хронологічні межі охоплюють від 1991 року, проголошення незалежності, до 2012 року, коли опубліковані останні інтерв'ю із Бжезинським, в яких він дає оцінку сучасній політичній ситуації в Україні. У якості джерел було залучено власні книги Бжезинського («Велика шахівниця», «Вибір. Світове панування, або глобальне лідерство», «Стратегічне бачення: США і криза глобальної сили»), дані ЗМІ, інтерв'ю.

Історіографія питання є досить об'ємною. Праці З. Бжезинського викликали резонанс у світі науки, особливо серед російських вчених. Потрібно вказати таких дослідників: Н. Н. Єфимов, Г.Н. Пирогов, І.М.Панарін, Д.В. Валовий, В.С. Полікарпов. Вони переважно критикують концепції Бжезинського, бо його погляди мають антиросійську направленість. В Україні частково торкався цього питання відомий український дипломат А.М. Зленко у своїх мемуарах. Як колишній міністр закордонних справ, він крізь призму власного досвіду та досягнень історичної науки пропускає новітній період зовнішньої політики нашої країни [1].

З 1977 до 1981 р. Бжезинський працював державним радником з безпеки при президентові США. 1981 р. його було відзначено президентською Медаллю Свободи «за його роль у нормалізації відносин США з Китаєм та за його внесок у справу захисту прав людини та державну політику безпеки США». З 1985 р. при адміністрації Рональда Рейгана був членом Комісії з Хімічної Війни. З 1987 до 1988 р. працював у Комітеті Комплексної Довгострокової Стратегії Міністерства Оборони. Під час президентської кампанії 1988 р. був співголовою Консультативної Групи з Національної Безпеки в команді Дж. Буша. Консультант і член опікунської ради Центру Стратегічних і Міжнародних Досліджень у Вашингтоні. Є професором зовнішньої політики США у Вищій школі міжнародних досліджень ім. Пола Нітце Університету Джонса Гопкінса. Нині радник Центру стратегічних і міжнародних студій [2].

Появу незалежної держави України він вважає одним з найвизначніших феноменів ХХ ст. в Європі. Перша подія – розпад в 1918 р. Австро-Угорської імперії. Друга – розділ Європи в 1945 р. на два блоки. Поява незалежної України може вважатися третьою подією, бо вона означає кінець імперської Росії [3].

Після розпаду Радянського Союзу Бжезинський присвятив себе розробці плану незалежного статусу України. При цьому він відстоює інтеграцію Росії в західну систему і «геополітичний плюралізм» на просторі колишнього Радянського Союзу. Розробляє «план для Європи», який передбачає розширення НАТО в прибалтійські республіки. Ці зусилля принесли результат через кілька років, коли Латвія, Литва та Естонія були прийняті в НАТО в 2002 році. Його план включав три етапи.

Перший етап: блокування Леоніда Кучми і поступовий перехід влади від Л. Кучми до В. Ющенка. Другий – нейтралізація інших конкурентів Віктора Ющенка на президентських виборах. Третій – формування постійного керованого конфлікту між Росією та Україною: встановлення контролю НАТО над українськими військовими силами і спецслужбами; блокада Чорноморського флоту і російських комунікацій; приєднання України до санітарного кордону навколо Росії; введення візового режиму між Росією та Україною; повне витіснення російської мови в країні, заборона на її використання в державних установах і ЗМІ [4].

Мета такого керованого російсько-українського конфлікту, згідно із концепцією З. Бжезинського – блокування розвитку Росії та забезпечення домінування США і Польщі в Східній Європі і Євразії.

Бжезинський багато уваги приділяє розвитку України, а саме - становленню її незалежності від Росії: «Доля України більше пов'язана з долею Росії. Але якщо Україна хоче зберегти свою незалежність, їй доведеться стати частиною Центральної Європи і повністю приймати участь у зв'язках Центральної Європи з НАТО і Європейським Союзом. Прийняття Росією цих зв'язків тоді б визначило власне рішення Росії також стати законною частиною Європи. Відмова Росії стала б рівнозначною відмові від Європи на користь відокремленій євразійській самостійності і відокремленого існування. Обрати таку самостійність, вважає Бжезинський, - це значить для Росії стати «євразійським ізгоєм», тобто реально не належати ні до Європи, ні до Азії, і перебувати в постійних конфліктах з країнами «ближнього зарубіжжя» [5].

Таким чином, вирішальним етапом визначення Росією свого майбутнього повинен бути вибір ставлення Росії до самостійності України, до її вступу в ЄС і НАТО. Без України Росія перестане бути євразійською імперією. Росія все ще може боротися за імперський статус, але тоді вона стала б в основному азійською імперською державою і, скоріш за все, була б втягнута у виснажливі конфлікти з Середньою Азією [6].

Також політолог вважає необхідним включення в майбутньому України в НАТО. Вона найважливіша країна Східної Європи. Поява особливого трикутника співпраці «США – Польща – Україна» спровоковано Бжезинським [7]. Він продовжує використовувати свій вплив для створення довірливих відносин між США і Україною. Головною опорою цих зв'язків є українська влада, яка повинна, на думку Збігнева, обмежувати ностальгічні спогади стосовно співіснування з Росією [8]. Бжезинський дуже хоче побачити модернізований європейський кордон між Україною і Росією. В «Великій шахівниці» він писав: «Окрім того, важка рука Росії в ставленні до нової української держави: її небажання визнати кордони України, сумніви в питанні права України на Крим, її наполегливі домагання на винятковий екстериторіальний контроль над Севастополем – все це надало українському націоналізму явну антиросійську направленість» [9].

Цікаво, що Бжезинський дуже вибірково підходить до вивчення відносин і історії Росії і України. Подібний ідеологізований підхід, на жаль, знаходить своє втілення в реальній американській політиці. Більш того, не є секретом той факт, що Бжезинський

сформував так званий «американсько-український консультативний комітет», свого роду орган по лобюванню інтересів України в США. В списку його керівників (з американської сторони) згадувались такі імена, як Джордж Сорос, Генрі Кіссінджер. Син Бжезинського Марк працював в посольстві США в Україні, працюючи над реалізацією ідей батька. Підштовхувала Україну до необхідності вступу в НАТО діяльність Мадлен Олбрайт, яка проводила політику американського домінування. Особлива увага Бжезинського до України зробила його «великим другом» української нації. Він став почесним громадянином міста Львова. 28 березня 2008 року Віктор Ющенко нагородив його орденом Ярослава Мудрого III ступеня [10]. Приїзди Бжезинського в Україну в ЗМІ підносилися як намагання побудови довірливих відносин з Вашингтоном. Його іноді називали лобістом українських інтересів. Звісно, ці думки залишаються переважно голосливими заявами. Бжезинський завжди керувався політичними інтересами Америки та своєї рідної Польщі. Україна ж для нього скоріше важливий геостратегічний об'єкт, необхідна фігура в складній шаховій партії.

Але не слід повністю відкидати і ідеалістичну мету США. На нашу думку, ця країна, окрім власних економічних інтересів, пропагує певний образ ідеального світу, пов'язаний з утвердженням демократії і колективної безпеки. Але з огляду на події в світі, за такого роду ідеєю колективної безпеки та утвердження демократії маскується експансіоністська політика Вашингтону. Тому, Україна повинна вирішити сама свою роль у Євразійському регіоні, яким шляхом іти і, в першу чергу, керуватися власними національними інтересами.

В контексті розвитку держави в Україні, З. Бжезинський часто-густо проводить паралелі з Польщею, наголошуючи на спільному комуністичному минулому. «Комунізм у Польщі панував 40 років. Отже, поляки мали подібні труднощі й негаразди. Однак у Польщі було набагато більше патріотичної свідомості й відданості ідеї власної незалежності. Якщо звертатися до глибшого підґрунтя в історичній традиції, то, на превеликий жаль, у попередній період Україна була частиною царської імперії. Певною мірою ваш національний розвиток було затримано, і тепер це потрібно надолужувати», — стверджує політолог. Разом із тим він закликає подивитися на приклад Польщі, яка за останні 20 років стала успішною країною та приєдналася до ЄС і НАТО. «...Річ у тім, що поляки мають відчуття національної спрямованості. І їхні провідники борються за заможність, добробут, незалежність, а не набивають собі кишені» [11].

Наприкінці лютого 2008 року, на конференції у Вашингтоні під назвою «Україна: загальна оцінка 16-ти років незалежності», Бжезинський заявив, що США має сприяти економічному і політичному розвитку України. На його думку, залучення України до Північноатлантичного співтовариства, прискорить схожі процеси у сусідній Росії. Американська політика стосовно України повинна бути заснована на двох фундаментальних позиціях: власна важливість України, і її конструктивний вплив на еволюцію Росії, яка, у свою чергу, має величезне значення для Заходу і особливо для Сполучених Штатів.

Бжезинському належить ідея щодо перенесення штаб-квартири Ради Європи до Києва, названа «планом століття». «Оскільки будь-яке тяжіння Росії в напрямку Заходу, ймовірно, супроводжуватиметься подібним тяжінням України, то інституційне місце такого колективного консультативного органу мало б розташовуватися в Києві — стародавній столиці Київської Русі, яка тисячу років тому мала реальні зв'язки із Заходом [12]. Розміщення такого центру в Східній Європі на півночі від Туреччини символізуватиме відновлення життєздатності Заходу і розширення його території», — йдеться в його монографії «Стратегічне бачення: Америка та криза глобальної сили». Ця робота вийшла на початку 2012 року, в ній він аналізує нинішню кризу американської політики, розвиток геополітичної ситуації у світі до 2025 року, умови для збереження провідної ролі США у довгостроковій перспективі, серед яких концепція

більш «широкого» Заходу із залученням Туреччини і Росії. Разом із позитивними сценаріями політолог попереджає про можливі наслідки «занепаду» Америки, у тому числі для ряду конкретних країн, зокрема й України. Бжезинський висловлює занепокоєння тим, що Америка початку XXI століття має певну схожість із Радянським Союзом незадовго до його розпаду. Зокрема, нагадує він, економіка СРСР на тому етапі була не конкурентоспроможною у зв'язку з надто великими військовими витратами на постійне суперництво з США і довготривалі військові дії в Афганістані [13].

Та якщо США послабнуть, то Росія, згідно із поглядами З. Бжезинського, почне більше тиснути на Україну. Росія також матиме змогу майже без ризиків поглинути Білорусь, яка й через 20 років зберігає політичну і економічну залежність від Москви. Причому, за його оцінкою, «за відсутності американської підтримки і деякі країни Західної Європи, швидше за все, будуть байдужими у випадку Білорусі» [14]. Безболісне поглинання Білорусі може поставити під загрозу майбутнє України як дійсно суверенної держави.

Таким чином, представлений стислий аналіз геополітичних концепцій З. Бжезинського, дає підстави зробити наступні висновки. Переважно Бжезинський розглядає Україну як інструмент впливу США на Росію, що на думку авторів є доволі неприйнятним. Власне, більшість сценаріїв розвитку України, за поглядами З. Бжезинського, спрямовані на підпорядкування держави «блокам» під прикриттям демократичними цінностями та національними ідеями. Аналізуючи зміст подій останніх 10 років в Україні, можна із упевненістю констатувати імплементацію ідей З. Бжезинського. Більша частина ідей цього політолога спрямована на підтримку домінування США у сучасному світі. Також багато в чому З. Бжезинський не приховує ідей всесвітнього панування Штатів під прикриттям ідей демократичного розвитку світу.

РЕЗЮМЕ

Развитие современного мира в целом и отдельных государств определяется процессами глобализации. После дезинтеграции Советского Союза в Восточной Европе образовался геополитический вакуум, который достаточно быстро был заполнен идеями интеграции государств в ЕС и НАТО. Перед Украиной, как молодым и независимым государством возникла проблема сложного выбора внешнеполитических приоритетов. В представленном исследовании проанализирована роль и место Украины во внешнеполитических концепциях США. Авторами исследованы работы З. Бжезинского, его речи, материалы интервью.

Ключевые слова: Украина, З. Бжезинский, США, Россия, внешняя политика, концепция, интеграция

SUMMARY

The development of the modern world as a whole and individual states determined by the processes of globalization. After the disintegration of the Soviet Union in Eastern Europe formed a geopolitical vacuum that was filled fast enough ideas of integration of the EU and NATO. Before Ukraine as an independent state and a young problem difficult choice of foreign policy priorities. In the present study analyzed the role and place of Ukraine in foreign concepts USA. The authors studied the work of Z. Brzezinski, his speech, interview material

Key words: Ukraine, Zbigniew Brzezinski, USA, Russia, foreign policy, conception, integration

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ:

1. Зленко А. М. Дипломатія і Політика. Україна в процесі динамічних геополітичних змін / А. М. Зленко. – Х.: Фоліо, 2003. – 559 с.
2. Биография Збигнева Казимежа Бжезинского. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.archipelag.ru/index/biography_brzezinski/
3. Бжезинский З. Выбор. Мировое господство, или глобальное лидерство / З. Бжезинский. – М.: Междунар. отношения, 2005. – 286 с.
4. Збигнев Бжезинский: жизнь в политике, основные идеи. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.marsiada.ru/359/519/4144/5260>
5. Геополитические взгляды З. Бжезинского. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://svukr.at.ua/publ/2-1-0-66>
6. Україна повинна бути частиною великої Європи. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://karpatnews.in.ua/news/32933>
7. Ефимов Н. Н. В чём опасность геостратегии Бжезинского для России? // Военная мысль. - 1999. - № 5. - С. 31 - 38
8. Бжезинский, З. Еще один шанс. Три президента и кризис американской сверхдержавы / З. Бжезинский. - М.: Международные отношения, 2010. – 192 с.
9. Бжезинский З. Великая шахматная доска (Господство Америки и его геостратегические императивы) / З. Бжезинский. – М.: Междунар. отношения, 2002. – 255 с.
10. О награждении З. Бжезинского орденом князя Ярослава Мудрого. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.president.gov.ua/ru/documents/7660.html>
11. Самокиш І. З. Бжезинський про загрози незалежності України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://aratta-ukraine.com/text_ua.php?id=2441
12. Капсамун И. Большая цивилизационная идея. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.day.kiev.ua/223618>
13. Бжезинский: Украина - старший брат России. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://mignews.com.ua/ru/articles/111243.html>
14. Brzezinski Z. Strategic Vision: America and the Crisis of Global Power. - N.Y.: Basic Books, 2012.